Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Backsippa i Skåne 2021–2024

Charlotte Wigermo & Kjell-Arne Olsson

Figur 1. Blommande backsippa vid Brösarp, 2 maj 2010. Foto: Åke Svenssn.

På sina ödsliga, kala backar är denna vackra, tidiga blomma vanligen lika ensam som oväntad, i början blygsamt döljande sig inom det rikt håriga svepet, liksom ville hon undvika de ögonkast, som på en tidig vårdag begärligt söka henne. Men hennes inre egenskaper äro icke så milda, utan är hon så skarp, att hon kan uppväcka rodnad och t.o.m. uppdraga blåsor på huden.

Swartz i Nyman 1867

Det är likadant varje år. Någon gång i början av mars beger jag (KAO) mig alltid till det gamla flygfältet vid Ripa för att se om backsippan *Pulsatilla vulgaris* har börjat blomma. Efter en lång och kall vinter vill man ju så gärna se ett tecken på att våren äntligen är på gång. Naturligtvis är det alltid för tidigt, inte ett spår av någon sippa på den grå, lavtäckta marken. Nu gäller det att ge sig till tåls och längta ytterligare någon vecka. Även om hon är tidig brukar det vara först i början av april backsippan slår upp sina vackra, blåvioletta klockor. Här på det nedlagda flygfältet har backsippa en av sina få lokaler i Åhus. I denna trakt är det istället fältsippa *P. pratensis* som är den vanligaste *Pulsatilla*-arten.

Som ett flertal andra tidigblommande och iögonfallande örter, är backsippa en välkänd och älskad växt. Inte minst återspeglar detta sig i den mängd folkliga namn den fått. Gökskälla, kobjälla och dombjälla är exempel på sådana namn som har sitt ursprung i blommornas likhet med klockor. Även släktnamnet *Pulsatilla*, som kommer av latinets *pulsare* = slå, stöta, syftar på att vinden får blommorna att svänga som ringande klockor.

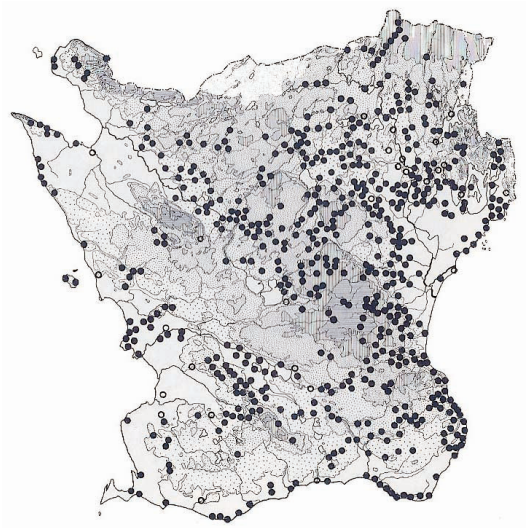
Backsippa har även en lång historia som folklig medicinalväxt. Med extrakt av denna giftiga ört har man försökt bota och lindra t. ex. förlamning, blindhet (svart starr) och melankoli. Inom homeopatin används extrakt av backsippa fortfarande mot en mängd olika åkom-

mor. Dock är backsippans läkande egenskaper nog begränsade, även om åsynen av en vacker naturbetesmark fylld av blommande sippor säkert kan ha en positiv inverkan på melankoli. Backsippan är även förknippad med myter och folktro. Exempelvis, visar den i Tyskland platser där jägare skjutit häxor och i England var romare och danska krigare stupat i forna tider.

Tidigare inventeringar

Inventeringen för Skånes Flora 1938–1973

Under ledning av Henning Weimarck inventerades floran i Skåne under drygt tre decennier vilket resulterade i *Skånes Flora* (Weimarck 1963) och *Atlas över Skånes flora* (Weimarck & Weimarck 1985). Denna inventering genomfördes med socknar som utgångspunkt och som framgår av karta 1 blev backsippa noterad från en mängd lokaler. Det är i våra slättbygder och delar av norra Skåne den i stort sett saknas helt. I övrigt är det tätt med lokaler i hela landskapet. Det kan påpekas att när kartorna togs fram var ambitionen att de enskilda punkterna inte skulle beröra eller överlappa varandra. Därför är det fullt möjligt att en punkt på Weimarcks karta mycket väl kan motsvara vad vi idag skulle betrakta som flera lokaler.

Karta 1. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* i Skåne enligt Weimarck 1985.
Ofyllda ringar fynd före 1923, fyllda ringar 1923–1973.

Backsippa *Pulsatilla vulgaris*

Beskrivning. Backsippa är en hårig, flerårig ört. Rosettbladen är finflikade, och de är inte fullt utvecklade förrän efter blomningen. Svepebladen är också finflikiga och delade ända till basen. Backsippa blommar ofta redan i april. Blomman är stor, först upprätt men senare lutande, blåviolett eller sällan vit. Frukterna är håriga liksom det långa kvarsittande stiftet och bildar en stor, lite spretig hårig boll när de är mogna och liknar då fruktsamlingen hos klematisar (*Clematis*). Den så kallade gotlandssippan (ssp. *gotlandica* (Johanss.) Zämelis & Paegle) är en östlig underart som i Sverige endast förekommer på Gotland, annars närmast i Estland. Gotlandssippa är grövre, har längre stjälk och något ljusare blommor.

Backsippa är mycket lik nipsippa (*P. patens*), men den senare har trefingrade rosettblad med breda bladflikar och svepeblad som är delade till mitten. Arten är också lätt att förväxla med fältsippa (*P. pratensis*) om de inte blommar, men den senare har ofta något bredare bladflikar än backsippan. Backsippa kan korsa sig med både fältsippa och mosippa (*P. vernalis*).

Utbredning. Backsippa förekommer sparsamt i sydöstra delarna av landet upp till Uppland, den växer vanligen på torra backar. På Gotland är den sällsynt och endast företrädd av underarten gotlandssippa (ssp. *gotlandica*). Första fynduppgift publicerades på 1600-talet (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *vulgaris* kommer av latinets vulgus (hop, allmänhet) och betyder vanlig. Det äldre svenska namnet gökskälla har också använts på arten mosippa (*P. vernalis*).

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. *Den virtuella floran*.

>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<. Naturhistoriska Riksmuseet.

Inventeringen för Projekt Skånes Flora

Under åren 1989–2005 då inventeringen för *Projekt Skånes Flora* genomfördes noterades backsippa i 679 hektarrutor i 329 inventeringsrutor á 2,5×2,5 kilometer (Tyler m.fl. 2007). Inom ramen för projektet gjordes en statistisk undersökning i mitten an 1990-talet (Tyler & Olsson 1997) som visade att backsippan förlorat omkring hälften av sina lokaler under perioden 1938–1996 (minskning 46–60 %).

Floraväktarinventering 2010

År 2010 utsågs backsippa till Årets växt av Svenska Botaniska Föreningen och i Skåne var det floraväktarna i LBF som tog sig an denna inventering. Våren 2010 återbesöktes alla hektarrutor från inventeringen för *Projekt Skånes Flora* och vi kunde uppskatta en minskning av antalet lokaler med drygt 20 % i förhållande till denna inventering.

Resultat

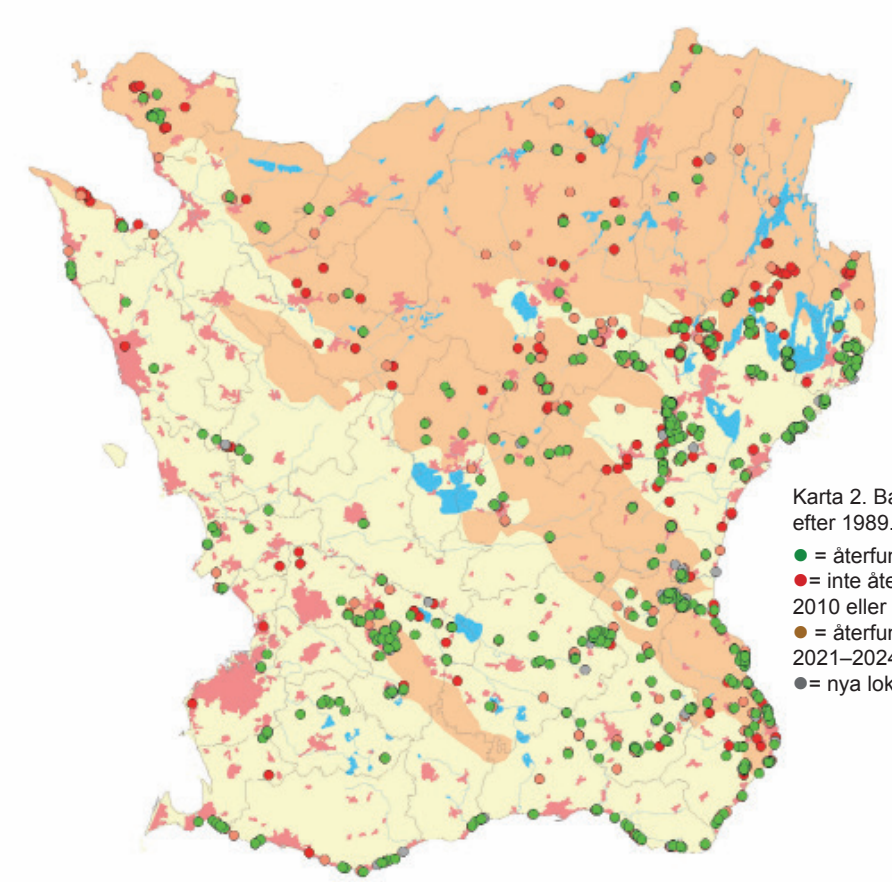
Under 2021–2024 inventerades samtliga lokaler för backsippa i Skåne. Lokalerna baseras i allt väsentligt på de fynd som gjordes under inventeringen för *Projekt Skånes Flora* 1989–2005 men ytterligare lokaler registreras efter hand i floraväkteriet. Under 2021–2024 registrerades 30 nya lokaler som tidigare inte varit med i floraväkteriet.

Totalt letade vi på 737 lokaler under åren 2021–2024 och backsippor hittades då i 29 av de 33 kommunerna. Arten hittades på cirka 67 % av de 737 lokaler som besöktes, vilket är en tydlig minskning under de senaste decennierna.

De kommuner som har flest lokaler där backsipporna håller sig kvar är Kristianstad, Simrishamn, Tomelilla och Lunds kommun. Här är minskningen lite mindre ca 25 %.

De kommuner där backsipporna minskar mest är Hässleholms och Klippans kommun. Fäladerna betes inte längre och markerna växer igen, tabell 1.

På Brösarps norra backar var nästa alla backsippor borta på en stor yta i reservatet. Överbete av kaniner och hästar samt flera torra vårar tros ligga bakom tillbakagången. Kaninerna har nu drabbats av kaninpest så

Karta 2. Backsippa i Skåne efter 1989.

● = återfunnen 2021–2024
● = inte återfunnen varken 2010 eller 2021–2024
● = återfunnen 2010 men inte 2021–2024
● = nya lokaler 2021–2024

Tabell 1. Förekomst av backsippa uppdelat på kommun 2021–2024.

Kommun	Totalt antal lokaler	Antal lokaler med fynd	Antal lokaler med fynd i % av totala antalet lokaler	Antal lokaler med Ej återfunnen	Antal nya lokaler
Bromölla	34	22	65 %	12	0
Burlöv	2	2	100 %	0	0
Båstad	20	11	50 %	9	0
Eslöv	2	2	100 %	0	0
Helsingborg	5	3	60 %	2	0
Hörby	14	9	64 %	3	2
Hässleholm	56	27	48 %	29	0
Höganäs	13	7	53 %	6	0
Höör	7	5	71 %	2	0
Klippan	12	2	17 %	10	0
Kristianstad	204	119	58 %	81	4
Kävlinge	12	7	58 %	5	0
Landskrona	1	1	100 %	0	0
Lomma	1	0	0 %	1	0
Lund	58	44	76 %	11	3
Malmö	3	2	67 %	1	0
Osby	4	2	50 %	2	0
Simrishamn	83	59	71 %	20	4
Sjöbo	36	26	72 %	9	1
Skurup	4	3	75 %	0	1
Svalöv	7	3	43 %	3	1
Svedala	7	7	100 %	0	0
Tomelilla	94	59	63 %	24	11
Trelleborg	13	10	77 %	2	1
Vellinge	11	8	73 %	3	0
Ystad	20	16	80 %	3	1
Ängelholm	6	3	50 %	3	0
Östra Göinge	5	2	40 %	2	1
Örkelljunga	3	2	67 %	1	0
Summa	**737**	**463**	**63 %**	**244**	**30**

nu återstår det att se om backsipporna kan återhämta sig framöver.

Exempel på några av de rikaste lokalerna är t.ex. Vitemölla backar där det rapporterades 50 000 plantor, Grevie backar i Båstad kommun där vi räknade in närmre 25 000 ex. och i Stenshuvud NR i Simrishamn kommun där 11 000 ex. rapporterades. På flera lokaler rapporterades runt 10 000 ex, tabell 2 och 3.

Tabell 2. Antal lokaler med X antal plantor av backsippa 2021–2024.

Antal plantor	Antal lokaler
Mer än 10 000	7
5 000 – 10 0000	5
1 000 – 5 000	55
100 – 1 000	182
10 – 100	140
Mindre än 10	95

Sammanfattning

Att backsippa gått starkt tillbaka i Skåne råder det ingen tvekan om. Redan under inventeringen för *Projekt Skånes Flora* (1989-2005) hade backsipporna minskat med ungefär 50 % från tidigare äldre inventeringar. Nu ser vi återigen en minskning av antalet lokaler med drygt 30 % och att det pågår en tydlig utarmning av den skånska floran.

Backsipporna trivs på torra och sandiga marker med inte alltför hårt betestryck. Orsaken till den kraftiga tillbakagången är bl.a. övergödning, hårt bete av får eller hästar men även igenväxning till följd av upphörd hävd och plantering av naturbetesmarker. Nötkreatur ratar oftast backsipporna då den smakar bittert.

Det är svårt att göra exakta ooch korrekta jämförelser mellan de skilda inventeringarna som gjorts under de senaste hundra åren. Weimarcks inventering hade socknar med sektioner som utgångspunkt, Projekt Skånes Flora

Figur 2. Massförekomst av backsippa i Stenshuvuds Nationalpark, 23 april 2023. Foto: Åke Svenssn.

(och även floraväktarinventeringen 2010) hade inventeringsrutor och hektarrutor som grund medan vi idag inventerat ett antal lokaler. Vad som är en lokal kan ibland te sig ganska godtyckligt, inte minst när backsippa t.ex. växer över ett stort område på en vidsträckt betesmark. Även antalet plantor är ofta svårt att uppskatta. Hur många plantor backsippa finns det exempelvis i Figur 2? Här skulle säkert även erfarna floraväktare kunna komma till vitt skilda resulltat.

Det finns inga indikationer på att backsipporna sprids till nya lokaler så det är viktigt och nödvändigt att bevara de lokaler vi har i Skåne genom bra skötsel och med lagom betestryck. En vår utan kobjällans spröda klang skulle utan tvekan bli en mycket tyst vår!

Tabell 3. Lokaler med flest antal plantor av backsippa 2021–2024.

Lokal	Kommun	Antal
Vitemölla, 550 m VNV fiskehamnen	Simrishamn	50 000
Killebäckstorp, 750 m O	Båstad	14 000
Smygehamn, Äspöholm, 100 m O	Trelleborg	12 000
Fingalsdal, 150 m NV	Båstad	11 500
Stenshuvud, Hasseldal, 1,0 km OSO	Simrishamn	11 000
Snårarp, 500 m SV, pistolskyttebanan	Kristianstad	10 000
Smygehamn i O, Äspöholm, 700 m ONO	Trelleborg	10 000
Tosteberga ängar, i N	Kristianstad	9 910
Björnstorps skola, 1,1 km NV,	Lund	8 500
Stenshuvud, Björkenäs, 400 m NNO	Simrishamn	6 631
Ljungen, 750 m NO	Lund	6 000
Rönnebäck, 200 m SO	Malmö	5 500

Litteratur

ArtDatabanken 2025. Artportalen och botanikportalen.

Nyman, C.F. 1867. *Svenska växternas naturhistoria. Förra delen*. Örebro.

Olsson, K.-A. 2010. Backsippa i Skåne. *Bot. Notiser 143*:*4*, s. 19–22.

Tyler, T. m.fl (red). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Svanberg, I. 2002. *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude*. *Svenskt växtnamns-ABC*. Stockholm.

Tyler, T. & Olsson, K.-A. 1997. Förändringar i Skånes flora under perioden 1938–1996 – statistisk analys av resultat från två inventeringar. *Svensk Bot. Tidskr. 91*: 143–186.

Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora.* Lund.

Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985. *Atlas över Skånes flora*. Lund.

Figur 3. Backsippa i sin bästa flor i Stenshuvuds Nationalpark, 23 april 20023. Foto: Åke Svenssn.